

Roy FLECHNER (ed.): *The Hibernensis. A Study and Edition. I-II.*

[Studies in Medieval and Early Modern Canon Law 17]

Washington DC., The Catholic University of America Press, 2019.

I. 1*–164*old. + [1-4 számozás nélküli old.] + 474 [1-4 számozatlan old.];

II. 479–1014.

A *Collectio Hibernensis* az egyik legérdekesebb koraközépkori kánonjogi gyűjtemény, amely vissza-visszatérő módon a kánonjogtörténeti forráskutatás homlokterébe kerül, a benne fellelhető nagyszámú, különböző forrásból és időszakból származó joganyag miatt. Általánosságban az első évezred legnagyobb befolyást kifejtő nyugati szisztematikus kánongyűjteményeként szokás számon tartani. Anyagán belül – az egyes kéziratok sajátosságaitól függően – több ismert joggyűjtemény használatát is azonosították (pl. Creconius *Concordia canonum*-át (6. sz.), a *Collectio Herovalliana*-t (8. sz.), *Collectio Anselmo dedicate*-t [késői 9. sz.], sőt egyes kézirati hagyományokban a Prümi Reginónak tulajdonított *Libri duo de synodalibus causis*-t (korai 10. sz.). Azonban, ahogy azt Linda Fowler-Magerl alapos kutatómunkája eredményeként 2005-ben napvilágot látott *Clavis Canonum. Selected Canon Law Collections Before 1140* ([Monumenta Germaniae Historica, Hilfsmittel 21] Hannover) című munkájában megállapítja: „a tartalom és a szerkezet olyan mértékben eltérő az egyes kézirati hagyományokban, hogy az eredeti tartalom pontos meghatározása lehetetlen” (vö. FOWLER-MAGERL i. m. 46–50). Itt szeretnénk hozzáfűzni, hogy éppen a lényegesen eltérő tartalmi elemek miatt mind a datálás, mind a lokalizálás is hasonló nehézségekbe ütközik, a modern kodikológiai és paleográfiai vizsgálati elvek maradéktalan megtartásával. Mindazonáltal a nemzetközi kutatás hagyományosan két fő csoportba sorolja az ismert *Collectio Hibernensis*-ként definiált kéziratokat. Az egyik, az ún. *alfa* verzió, aminek kelta területről, talán Írországból való származását valószínűsítik, annak ellenére, hogy az európai kontinensről is több szövegterületét ismerjük, és a 8. század első felére datálják általában. A második fő csoport a *béta* verzió, amely a leginkább ismert a kutatók körében, köszönhetően Hermann Wasserschleben 1874-es szövegkiadásának (*Die irische Kanonensammlung*; javított kiadása: 1885; repr. 1958).

A téma forrástörténeti problémájának felvázolása után fordítsuk figyelmünket Roy Flechner munkájára, amely mind bevezető tanulmányt és elemzéseket, mind a latin szöveg kritikai kiadását, valamint a II. kötetben az angol nyelvű fordítását is tartalmazza a *Collectio Hibernensis*-nek. A két kötet szerkezetében figyelemre méltó: tartalom, amely felsorolja az előszót, a rövidítés jegyzéket, a felhasznált kéziratok jelölésének listáját, a bevezetést és a bevezető tanulmányt, valamint az ettől szerkezetileg elválasztott elemzést a gyűjtemény szövegverzióival kapcsolatosan. Ezt követi a kiadás folyamatát és történetét, ill. elveit bemutató szakasz, a felhasznált kilenc szövegterület rövid ismertetésével, továbbá a táblázatoknak és a kiadási alapelveknek a kifejtésével. Majd a gyűjtemény latin nyelvű kritikai céllal elkészített szövege kap helyet. Itt először a *Collectio Hibernensis* teljes tematikus, titulusokra és kánon címekre lebontott, számozott listáját olvashatjuk, szerepeltetve a kommentáló mondatokat, az irodalomjegyzéket és a mutatókat.

Az Előszóban összegzett kutatás-történeti munka ismertetése, kellő támpontot nyújt az olvasónak a két kötet megszületésének megismerésére. Flechner először a 2000-es évek elejétől kezdve dolgozott a szövegeken, amelyet 2007-re tudott megfelelő tudományos alapossággal és apparátussal előkészíteni. Ennek a munkának a következtetéseit védte meg Oxfordban Richard Sharpe professzor irányításával, a *Collectio Hibernensis* szövegéről és szerkezetéről. A kutatást tovább folytatta, amelyben számos kiváló szakértőtől kapott tanácsot (pl. Donnchadh Ó Corián, Roger E. Reynolds és Martin Brett). Ez segítette nemcsak a kritikai szövegkiadás összeállításában, hanem annak – önálló kötetben történő – teljes angol nyelvű publikálásában is (vö. I. 41*–42*).

A Szerző bevezető tanulmánya négy – egymással összefüggő – tematikus elemzésből áll: általános bevezetés a *Collectio Hibernensis* bemutatásáról (I. 47*–87*), a gyűjtemény szövegverzióiról (I. 88*–111*), a kiadás elveinek az összegzéséről (I. 112*–124*), és a felhasznált kilenc eredeti kézirat ismertetéséről (I. 125*–147*).

A kéziratok kiértékelésénél szerepelteti – erősen leegyszerűsített formában – a *Collectio Hibernensis* kéziratának azt a Hermann Wasserschleben által összeállított feltételezett családfáját, amely feltünteti az egyes verziókat, hozzákapcsolva a felhasznált kéziratokkal. A családfánál marginálisan bejegyzésre kerülnek a valószínűsíthető keletkezési időszavok is, 700-tól 1000-ig. Kiindulási pontként, a fegyelmi anyagot szerkezetileg még fel nem osztó ‘proto’ verziót tünteti fel a Szerző. Ennek alapján a gyűjtemény eredeti (kezdetleges) összeállítását a 8. század legelejére helyezi, amelynek második harmadából származtatja az *alfa* és a *béta* verzió ősi változatának a kialakulását. Ehhez a Würzburg, Universtitätsbibliothek, Mp. th. q. 31 kéziratot tartja alapnak, amelyet az *alfa* és a *béta* verzió előtti, közvetlenül a ‘proto’ verzióból származó önálló szövegformának tekint (I. p. 147*). Elemzésében az *alfa* verzió alá sorolja az ősi breton és frank csoportot, míg a *béta* verzió alá a kiforrott breton és itáliai csoportot. Ez a letisztázódási folyamat, véleménye szerint – amely lényegében mindössze megismétli a majdnem másfél évszázados hagyományos álláspontot – a 700-as évek utolsó évtizedeire történik meg. A felhasznált kéziratok rendszerezése kapcsán komoly datálási és csoportosítási problémák merülnek fel (2005-ben Linda Fowler-Magerl vont a kétségbe, jóval szerteágazóbb kéziratkutatói munkájának eredményeként az ezzel megegyező felosztást).

Aggályos a munka kritikai jellegének értékelésénél a felhasznált kéziratok alacsony száma és nem a legkorábbi időszakból való származásuk. Flechner mindössze kilenc kézirat anyaga alapján készíti el a kritikai szöveget és a hozzákapcsolt apparátust: Orléans, Bibliothèque municipale, 221 (193) [‘A’] (8. sz. vége – 9. sz. eleje); Paris, Bibliothèque nationale, lat. 3182 [‘B’] (10. sz. vége – 11. sz. eleje); Monte Cassino, Archivio e Biblioteca dell’Abbazia, 297 [‘D’] (11. sz.); Oxford, Bodleian Library, Hatton 42 [‘H’] (9. sz. elelső fele és a 10. sz. között); London, British Library, Cotton Otho E. XIII [‘O’] (10 – 11. sz.); Paris, Bibliothèque nationale, lat. 12021 [‘P’] (9. sz.); St. Gall, Stiftsbibliothek, 243 [‘S’] (9. sz. második fele); Roma, Biblioteca Vallicelliana, T. XVIII [‘V’] (10. sz.); Würzburg, Universtitätsbibliothek, Mp. th. q. 31 [‘Θ’] (8 – 9. sz.). Jól látható, hogy a legkorábbi kéziratok közül, amelyek a 7. század elejétől maradtak fenn, egyetlen szövegterület sem használ fel a kritikai kiadás elkészítéséhez (sőt, a bevezető tanulmányban szereplő datálási rendszerben sem szerepelteti azokat). Ez azért nehezen értelmezhető, mivel a *Collectio Hibernensis* legkorábbi szövegverziójának esetleges 7. századi keletkezését már Linda Fowler-Magerl felvetette 2005-ben, majd Martin Brett

2017-ben már bizonyosra vette az említett korai keletkezést, amelyet végül a jelen sorok írója bizonyított a *Szentpétervári Nemzeti Könyvtárban*, a *Bibliothèque de France*-ban (Párizs), a *Corpus Christi College* Könyvtárában (Cambridge) és a *British Library*-ben (London), a 7. század második feléből származó *Collectio Hibernensis* szövegatanúk azonosításával a 2018 és 2020 közötti időszakban. Mindezekon túlélve, Flechner a hagyományos értelemben vett *alfa* verziót helyezi el a főszövegben (vö. I. p. 117*), azonban ezt négy kézirat szövegének (vö. A, B, O, P) kombinált formájában teszi. Így sajnos az elkészített kiadás főszövege egy nem létező szövegatanú. Ezt a Szerző úgy próbálja finomítani, hogy jelöli a kritikai apparátusban azt, hogy melyik kifejezés, melyik kéziratból származik, az említett négy kiemelt szövegatanú közül.

A latin szövegkiadás kettős jegyzetapparátussal van ellátva. Első jegyzetként a szöveg eredeti forrását jelöli meg, másodikként csakis a főszövegben használt négy kézirat eltéréseit, kiegészítve a felhasznált további öt kézirat változataival. Sajnos az első jegyzetsor anyagából jól látszik, hogy a Szerző nem fordított figyelmet az eredeti teljes műből, vagy *florilegiumból* származó kánonok tartalmának megkülönböztetésére. A jegyzet sajnálatos módon arra sem tér ki, hogy a konkrét kánon milyen más korai, ill. későbbi kánongyűjteményben szerepel. Itt a *Decretum Burchardi Wormatiensis*, Chartres-i Ivó gyűjteményének szövegcsaládjai és a *Decretum Gratiani* vonatkozó kánonjaira történő hivatkozás elengedhetetlen lenne. Sőt, a további penitenciális, vagy helyi zsinati gyűjtemények kánonjaira történő utalás is.

Összegzésként szeretnénk idézni Kathleen G. Cushingnak, a Középkori Kánonjog-történeti Társaság elnökének visszafogott formában megfogalmazott méltató szavait: „rendkívüli módon járul hozzá a mostani kritikai jelleggel kiadott – az *alfa* és a *béta* verziót figyelembe vevő szövegkiadásával és fordításával a jövő nemzedékhez tartozó kutatók munkájához és a *Collectio Hibernensis* világának jobb megértéséhez.” A heroikus, két évtizedet felölélő aprólékos munkát elismerő szavakon túl fontos leszögezni, hogy a kétkötetes műben számos olyan elem maradt meg, amely kritikai kiadásként történő használat esetében továbbra is kérdésekre adhat okot: 1) a korai szövegatanúk kizárása a kiadás elkészítéséből; 2) a mindössze kilenc kézirat felhasználása; 3) a kiadás főszövegének mesterségesen összeállított volta. Ehhez kell még hozzákapcsolnunk az angol fordítást tartalmazó II. kötet angol nyelvezetét, ami szekuláris angol, néhány *low church*-ben (azaz protestáns egyházi angol irodalomban) használt szak kifejezéssel kiegészítve. Így nemcsak a latin anyag, hanem annak angol fordítása is számos esetben – az Egyház hagyományos doktrinális és diszciplináris kifejezéseit figyelembe vevő – módosításra szorul. Roy Flechner mindezen kritikus megjegyzés ellenére komoly előrelépést tett a *Collectio Hibernensis* fokozatosan fejlődő anyagának elemzése terén, és angol fordításával – mintegy segédkönyvként – közelebb hozta a gyűjtemény szövegét a 21. század új kutatónemzedékéhez. Fontos, hogy ezt a kutatást az új generáció a kéziratok kronologikusan rendezett körét kellőképpen, a szövegatanúk teljes listáját és eredeti szövegét megismerve tegye meg, így a gyűjteményről alkotott megállapításait az eredeti szövegek alapján alakítsa ki.